

Elektronikus könyvek szerzeményezése Olaszországban

Az elektronikus könyvek szerzeményezése egyfelől újfajta szakmai megközelítést, másfelől az üzleti és a hozzáférési modellek szerteágazó arzenáljának ismeretét igényli az állománygyarapítással foglalkozó könyvtárosoktól. A tanulmány egy 2008-as vizsgálatra alapozva igyekszik kideríteni, hogy milyen módszereket követnek az egyes könyvtárak az e-bookok beszerzésekor, illetve mennyiben vált a tudatos gyűjteményfejlesztési stratégia részévé az elektronikus könyvek szerzeményezése.

Egy-egy termék megvásárlásakor a gyarapító könyvtárost számos tényező befolyásol(hat)ja. Ilyenek például a használati statisztikák, az oktatói és hallgatói visszajelzések, az árinformációk, a termék licencére vonatkozó információk, a digitális jogkezelési problémák, avagy a beszerzés konzorciális jellegéből fakadó szempontok. A nyomtatott művek fizikai birtokbavétele és örökös tulajdonlása mellett a könyvtárakban szakadatlanul nő az e-források jelenléte, amely többnyire csupán virtuális tulajdonlást és ideiglenes birtokbavételt jelent. A licenccal alapú, előfizetéses beszerzés következtében a könyvtárosnak az olvasói igények, a minőségi szempontok és az árak mellett azt is mérlegelnie kell, hogy a későbbiek során milyen szintű ellenőrzést gyakorol a könyvtár az előfizetett termék fölött. A szerző által vizsgált olaszországi felsőoktatási könyvtárakban az elektronikus könyvek beszerzése jobbára még nem tudatos szerzeményezési stratégia alapján történik. Ezt bizonyítja, hogy az utóbbi években Itália-szerte csekély számú, az e-könyvgyűjtemények könyvtári állományba való integrálását célzó projekt valósult meg.

Az egyik legnagyobb olaszországi műszaki egyetem, a 15 ezres hallgatói létszámú *Politecnico di Milano* könyvtára 2004-ben egy kísérleti projekt keretében elemezte a kiadói ajánlatokat, értékelve azok tartalmát, valamint a kínált hozzáférési és licencmodelleket. Úgy találták, hogy igen sok az átfedés a csomagokban kínált elektronikus könyvek címei között. Problémát jelentett az egyes kiadók által rendelkezésre bocsátott különböző

formátumú és adattípusú használati statisztikák kiértékelése és egymással történő összevetése is. Miután az értékelés elsősorban ezekre az adatokra épített volna, a felhasználói statisztikák szabványosítása területén lévő hiányosságok jelentős mértékben szűkítették az elemzés lehetőségeit. A könyvtárvezető 2007-ben adott projektértékeléséből látható, hogy ekkor még nem volt kidolgozva az elektronikus könyvek beszerzésére vonatkozó külön szerzeményezési stratégia.

Egy másik projekt a *Bolognai Egyetem* mérnöki karán valósult meg 2002–2004 között. A cél egy elektronikus referenzgyűjtemény létrehozása volt. A beszerzendő e-könyveket maguk a könyvtárosok választották ki az oktatói gárda közreműködése nélkül. A projekt második fázisa az olvasók széles körű tájékoztatását célozta meg: speciális, olvasóra szabott elektronikus irodalmi jegyzéket állítottak össze; a könyvtár weboldalán és szórólapokon, valamint e-mailekben tájékoztattak a beszerzett e-bookokról. A jelentős számú hallgatói és oktatói gárda miatt még ezek a módszerek is kevésnek bizonyultak az információk hatékony áramoltatására, ezért a könyvtárosok úgy döntöttek, hogy katalogizálják a műveket, az egyes e-könyvcímek leírásait integrálják az online katalógusba. Ez hatásosnak bizonyult, hiszen ezt követően jelentős számú, a WebOPAC-ból indított adatbázishozzáférést regisztráltak. A használati statisztikákból kiderült, hogy egyes művek iránt nagyobb igény mutatkozik, és egyre inkább szükségessé válik egy olyan e-book-értékesítési stratégia elterjedése, amely lehetővé teszi, hogy előre összeállított csomagok és adatbázisok beszerzése helyett a könyvtáros címenként dönthesse, és maga választhassa ki egyesével az általa megvásárlásra ítélt műveket.

A piacencai egyetemen, csakúgy, mint a bolognain, a könyvtárosok maguk vezényelték le a 2005-ben indult projektet, amelynek során mindegyikük kiválasztották a szükséges címeket, majd a címek száma alapján (egy 30 napos próbához-

záférést követően) megegyeztek egy egyéves előfizetési díjban a szolgáltatóval, amelytől megkapták az elektronikus könyvek MARC rekordjait. További kritérium volt: párhuzamos hozzáférés megoldása; teljes szöveges keresés és címböngészés; megfelelő, a szövegrészek kiemelését vagy jegyzetekkel való ellátást megengedő eszközök nyújtása az e-bookokhoz; használati statisztikák lehívásának lehetősége. A könyvtárosok jelentős energiát fektettek az e-bookgyűjtemények propagálásába: speciális linket helyeztek el az intézmény weboldalán, szórólapokat osztottak szét az olvasók között, valamint kérdőívek segítségével begyűjtötték a visszajelzéseket. Ez utóbbiak, valamint a használati statisztikák alapján tovább pontosították az előfizetendő elektronikus könyvek körét.

Az esettanulmány, amelyre alapozva a szerző felvázolja az olasz felsőoktatási könyvtárak tapasztalatait az e-book-szerzeményezés terén, egy egyetemközi konzorcium szakértőjével, egy könyvtári vezetővel, illetve a *Casalini* kiadó tulajdonosával készített interjúra és egy kérdőívre épül. A kérdőív kitöltésére az elektronikus könyvek beszerzésében érdekelt könyvtárosokat kért fel a cikkíró.

Az adatok elemzéséből kiderült, hogy az e-bookokat némi fenntartással kezelik a könyvtárosok, és bár az elektronikus források beszerzésének irányelveit a legtöbb intézményben már lefektették, az e-folyóiratok beszerzése jóval rutinszerűbb, mint az e-könyveké. Problémát jelent, hogy az e-könyveket a terjesztők csomagokban értékesítik, s ez kikényszerítheti a gyűjteményfejlesztési politika újragondolását. Ehhez a következő kérdéseket kell megvizsgálni: a nyomtatott és elektronikus formában egyaránt elérhető gyűjteményrész megfelelő arányának meghatározása; a használói igények értékelése a költségvetési korlátok betartásával; az elektronikus tartalmak kezelésének a könyvtári munkafolyamatba (deziderálás, rendelés, katalogizálás) való integrálása, illetve az integrálási munkafolyamatot lehetővé tevő elektronikus forráskezelő rendszer (ERMS) kifejlesztése/implementálása. Az interjúkból kiderült az is, hogy általában nincsenek megelégedve az olaszországi könyvtári konzorcium tevékenységével: több aktivitást várnak el a részt vevő könyvtárak szükségleteinek, valamint a kiadói kínálatnak az elemzése, illetve a licencfeltételek tisztázása terén.

Jóllehet az e-bookok kiválasztása során a könyvtárosok igyekeznek tartalmi szempontok alapján dön-

teni, igencsak megkötö a kezüket, hogy előre összeállított csomagok közül kell választaniuk. Ennek következménye, hogy az elektronikus könyvgyűjteményt nem tudják a saját gyűjtőkori szempontjaik alapján alakítani, és a könyvek kiválasztásakor követett irányelvek is sérülnek. Ezen irányelvek: a felhasználói igények és szükségletek értékelése-elemzése; a gyűjtemény potenciális és valóságos használatának mérlegelése; tartalmukat tekintve minőségi és naprakész művek kiválasztása.

Az esettanulmány arra is fényt derített, hogy a könyvtárosok komoly elvárásokat fogalmaznak meg az e-bookok kapcsán, ezek például: tartalomfrissítések, egyszerű hozzáférés és használhatóság, a hatékony keresést támogató platform stb. E kívánalmaknak gyakorta nem felelnek meg a szolgáltatók kínálatai. A *Casalini* kiadó *Editoria Italiana Online (EIO)* projektje a felhasználói igények elemzése alapján egy korrekt értékesítési modellt dolgozott ki, amelynek keretében minőségi olasz tudományos munkákat kínál eredeti nyelven. A modell egyfelől lehetővé teszi, hogy a könyvtáros tartalmi szempontok alapján kialakított e-könyvcsomagra fizessen elő, valamint testre szabható e-bookgyűjteményt kínál: a címek 20%-a lecserélhető, s újabb pénzügyi megszorítások életbe lépésekor kisebb csomagra lehet váltani. A kiadó igyekszik az új technológiai kihívásoknak és piaci trendeknek megfelelő szolgáltatást nyújtani, így az EIO folyamatos fejlesztés alatt áll. A kiadói megközelítés találkozik a könyvtárosi elvárásokkal, amelyek: állandó hozzáférés a megvásárolt tartalmakhoz; a rekordok beilleszthetősége az OPAC-ba és más forrásokkal való összekapcsolhatósága; párhuzamos hozzáférés lehetősége; színvonalas tartalom. Mindennek ugyanakkor megvan a maga ára: a könyvtáraknak még a megvásárolt tartalmakért is hozzáférési díjat kell fizetniük, amely gyakran gondot okoz, hiszen nem tudják garantálni a pénzforrásokat évekre előre. A színvonalas gyűjteményfejlesztés rovására mehet továbbá az a kérdőívekből kiolvasható gyakorlat, amelynek lényege, hogy a könyvtárosokat elsődlegesen anyagi megfontolások vezérik az EIO-s előfizetések megújításakor, s kevésbé a felhasználói igények és statisztikák. A szerző szerint szükség volna mindenekelőtt egy újfajta megközelítés meghonosítására: a gyarapító könyvtárosnak tevékenyen részt kell vennie a konzorciumi szerződések előkészítésének tárgyalási szakaszaiban és az olyan eszközök kifejlesztésében, amelyek alkalmasak a kiadók által kínált új tartalmakat a könyvtár küldetését és a gyűjtemény érdekeit szem előtt tartva kiértékelni.

Összefoglalásképpen

A vizsgálatból kiderül, hogy az olasz könyvtárosok idegenkedése az elektronikus könyvekkel szemben a következő hiányosságokra vezethető vissza: nincs egy versenyképes e-book-értékesítési modell, hiányoznak a szabványos formátumok, valamint az e-bookok szerzeményezését segítő elektronikus forráskezelő rendszer (ERMS). A tanulmány feltárta továbbá, hogy hiányoznak az olasz nyelvű tudományos elektronikus könyvek. Ezen a téren jelentős előrelépés a Casalini cég flexibilis gyűjteményformálást lehetővé tevő, a kisebb kiadók kiadványaival is számoló EIO projektje, amelyet elsősorban a felhasználói felületet illetően érnek kritikák. Jóllehet a könyvtárosok igyekeznek körültekintően eljárni az e-bookgyűjtemények gyarapításakor, a szűkös pénzügyi források miatt az anyagi szempont gyakorta jobban érvényesül, mint a felhasználói igények szem előtt tartása. Ezért is igyekeznek nyomást gyakorolni a kiadókra, hogy

rugalmasabb értékesítési modellek keretében kínálják az elektronikus könyveket.

Az e-könyvek terjedését gátló tényező, hogy a könyvtárosok elvárásai gyakran nem találkoznak a kiadói kínálattal, amely sokszor nem elég naprakész, nem elég standardizált, nem az elvárt minőséget képviseli, és túlságosan is korlátozó jellegű digitális jogi megszorítások sújtják. Fontos szerep jut ezen a téren az olasz könyvtári konzorcium érdekérvényesítő képességének, aminek egyik előfeltétele, hogy új, a konzorciumi tagok érdekeit szem előtt tartó tárgyalási irányelvek kerüljenek kidolgozásra.

/PERRONE, Agnese: Electronic book collection development in Italy: a case study. = IFLA Journal, 35. köt. 4. sz. 2009. p. 305–312./

(Dancs Szabolcs)